

olyan életműveket eredményezett, mint Bíróé és Toroké, akkor művészeti életünkben sokkal komolyabb hely illeti meg, mint eddig hittük. A *Tér és idő* című tárlatot Ács József válogatta s ő látta el bevezetővel a katalógust. Alakja mindig is ott kísértett Torok mögött, de csak ez a tárlat győzött meg egyértelműen arról, hogy a Mester közelsége fontos, nagyon is hasznos és termékeny volt. Ács homályosan gomolygó, ám olykor ijesztően kivilágosodó szavaival fejezem be tisztelgésemet Torok kitartó munkája, erőfeszítése előtt:

„A Sorssal állandó küzdelemben állunk, és sokszor a mi hibánkból, fölénybe kerül velünk szemben, de Torok művészete jó taktikának is bizonyul, mert a Sorssal való »tárgyalások ütemét« lelassítja. Időközben fel és lefelé mutat, a világűrre és a földre, és a létezés kérdéseire utal, ami iránt a Sors nem közömbös. Meg is állunk egy pillanatra ezen az úton, és pihenünk egyet a világűr és a föld között, ahol angyalok szárnyainak suhogását halljuk, fényük és hullámaik közegében érezzük magunkat...”

TOLNAI Ottó

A NYUGAT-BERLINI NEMZETI GALÉRIA REMEKMŰVEI BELGRÁDBAN

Az első pillantásra hűvös, visszafogott léghőrt érzünk, mintha nem lenne egészen helyén ez a világ... Aztán a térprobléma... A monumentalitás minden kétségen kívüli. Még egy jellegzetesség: inkább az eszméből vezetik le témáikat, mint a tárgyból. Hodler hatalmas, a Szónok című képe a bejárati falon a meggyőzős erejét jelképezi. De nem „élő” embert ábrázol. Hodler megbízást kapott, hogy örökítse meg azt a neves történelmi eseményt, amikor 1555-ben Hannover város polgárai esküt tettek a reformáció mellett. Úgy érezzük, hogy hiányzik a festőnek a történelmi eseményekbe való beleélése.

Hodler képe előtt Lembach (1915—1916) *Elesett ifjú* című gótikus szobra áll. Meglepő a kiállítás elrendezése: igazi, északi pátosz hangulata árad belőle. Emelkedett és azon nyomban lehangoló érzelmek hatnak ránk... Hodler Szónoka, melyet 1913-ban festett, már a hamar bekövetkező katasztrófát is sejtette: az első és a második világháborúban két fiatal nemzedék esett el... Ez nemcsak történelem, hanem fá-tum. Az ember ebben a világban nincs otthon. Az erőszak elidegenítőnek hat. De a „véletlen” meglepetést Renoir gyönyörű női szobra, a *Guggoló mosónő* című szolgáltatta, s itt van *Víz* című alkotása is. Renoir a vizet (a négy elem egyikét) akarta ezzel allegorizálni. Az elrendezés érdekessége, hogy Renoir szobrát Kokoschka művei követik: Adolf Loos építész és Bessie Loss arcképei pszichoanalitikus remek, amelyeken az expresszió hullámai fokozódnak, azt fejezik ki, hogyan

nyilvánul meg a modern művészetben a külső világ kiváltotta nyugtalanság és az egyensúly iránti vágy éppen ebben a legtragikusabb periódusban. Az expresszionizmus nem tartja megismerhetőnek a világot, s a természetet sem valami barátságosnak. Munchnak döntő szerepe van az észak-európai művészet kialakításában. Befelé tekintő, melankolikus természet, s ezen a kiállításon az Élet fríze (nyolc nagy vászon) hosszú vonalai, és freskószerű festése emlékeztet a mitológiai Párkákra.

Vallásos művészetet alakított ki Emil Nolde a lét belső igazságát kereste, a kiállításon látható Pünkösöd című képén is. Noldenak a náci uralom alatt megtiltották, hogy fessen, negyvenvalahány művét lefoglalták. Ettől függetlenül néhány képét kiállították az Elfajzott művészet című 37-es, müncheni kiállításon.

Az új valóságot a festők különbözőképpen értelmezték: Kollwitz Gros, Dix a szociális kérdésekből indult ki; a Die Brücke és a későbbi Neue Sachlichkeit és Beckmann a berlini munkásmozgalomból indult ki, de expresszionizmusát gótikus hagyományokkal ötvözte. A Születés című nagy kép (1937), az emberi lét alapkérdéseivel foglalkozik. Ez tulajdonképpen kettős szárnyú kép, második része, az Elmúlás ezen a kiállításon nem látható. Beckmann a fizikai eseményeknek metaforikus jelentést ad. Komor hangulat, a tekintetek a lét értelmetlenségébe vesznek, végzettszerű, metafizikus világ. Beckmann világában nincs csalódás, mert már meggyőződött a világ és az élet értelmetlenségéről. Rendkívüli világgép — sötét kaoszából lép elő az ember. Hosszú vonalai valahonnan a mély összefüggésekből jönnek, és különböző pontokba futnak össze. Nem a látszat, hanem a mítosz, a háborús szenvedések jutnak allegorikusan kifejezésre, a rejtett erők brutális működését érezzük. Minden zsúfolt, egymás hegyén hátán van, középkori, gótikus, bizánci gyötrelmek . . .

A gótikus örökséget konstruktív és kubisztikus formával köti össze Lyonel Feininger. Formálisan nézve ő képez átmenetet a kiállításon a francia és a más (nem német) művészet között. Salvador Dali egy holland ékszerkereskedő lányáról 1945-ben készült festményén Piero della Francesca reneszánsz festő stílusát követte, a képen a hölgy sziklaszerű hasonmását látja . . . A hölgy ruháján a bross a Medúza fejét ábrázolja, hajában kígyók tekergőznek, s a mítosz szerint, aki ránézett, kővé dermedt. A kép figyelmeztető: nem csak a gazdagság veszélyére figyelmeztet, hanem alázatra is: ne nézzék a gazdagokat.

A remekművek között ott vannak: Picasso portréi, Ferdinand Léger Testvérek és Chirico Nagy metafizikus című képe, továbbá Kleenek két olajképe, Wifredo Lam nagy szürrealista stílusban festett munkája Magritte-től pedig egy hatalmas kép: a Gonoszság kiválasztottja. S a szobrászok. Brancusi Madár című munkája, Moor, Barlach, és Maillol szobrai. Ezek teszik impozánssá a kiállítást. Mulasztás volna nem em-

líteni Otto Dix 1919-ben, az „új valóság” szellemében festett képeit, Siegfried Trillhase és Schlemmer festményeit.

A kiállítás élményt nyújt nemcsak a századunk első felének megrázó korszakáról, hanem a modernizmusról is.

ACS József